

BOÉR Imre

Magyarhermány helynevei és azokhoz kötődő élmények a két világháború között

(Kivonat)

A dolgozat a Dél-Hargita vonulatai között meghúzódó székely falu bel- és külterületének a helynévanyagát tárgyalja. A település helyneveit már 1993-ban közzétette JANITSEK Jenő. A többletet ezúttal az nyújtja, hogy a szerző személyes, gyerekkori emlékekhez kapcsolva mutatja be szülőfaluját, ellenőrizve-kibővítve, értékelve helyeit, melyek így a közösség életének szerves kereteként rendeződnek-rajzolódnak ki előttünk. A dolgozat három korábbi, a baróti *Erdővidéki Lapok*ban megjelent közleményre épül.

*

Magyarhermány ma Kovászna megye északnyugati részén elhelyezkedő régi székely település, a Kakukk-hegyből eredő Barót-patak völgyének legfelső települése. A patak hossza mintegy 25-30 km-t tesz ki, keskeny, kanyargós völgyben, nagy sebességgel folyik, kezdetben északnyugat irányába, majd déli irányba, mely szakaszán Magyarhermány is fekszik. Miután felveszi baloldali mellékvizeit, még Hermányon felül a Halas- és Fekete-, Hermányon alul a Fenyős- és Bacon-patakot, kijut a Dél-Hargita hegyvonulatából, nyugat felé fordul, és beleömlik Köpecen alul az Oltba. Forrásától Hermány felső végéig több mint 700 méter a szintkülönbség, innen Hermány alsó végéig 40 m körüli, majd tovább az Oltba való beömléséig újabb 100 méter. Magyarhermány közepe Baróttól, Erdővidék központjától 13 km távolságra van, 580 m körüli tengerszint feletti magasságon.

Az első szálláshely Ágoston-domb alatt volt, a községen felül. A mellette alul folyó patak

akkor kaphatta a Hermány-patak, és a felette elterülő rész a Hermánybükk nevet. Ezt erősíti meg a szájhagyomány is. MÁTHÉ János helytörténész személyesen ismerte HUSZÁR BALÓ József, ÁRVA PETŐ Lőrinc, PETŐ Ferenc idős hermányi embereket, akik elődeiktől hallották, hogy az első szálláshelyek Ágastondombja alatt helyezkedtek el.

Hermány neve régi okmányokban

A falu aránylag későn jelenik meg az okiratokban. Régebbi település lehetett, de mérete és félreeső fekvése miatt nem volt jelentős. A község neve először II. János király (János Zsigmond erdélyi fejedelem) 1566. évi adománylevelében fordul elő: „*Hermanyban*”.¹ Az 1567. évi 25 dénáros adójegyzékben: „*Hermanij*”.² Az ORBÁN Balázs használta példányokon, illetve olvasatában ugyanez: *Hermánban*, *Hermány*.³ Az 1602. évi BASTA-jegyzékben: „*Hermán*”.⁴ 1760–62-ben, az erdélyi határőrség szervezésének előkészítésekor használták először hivatalosan *Magyar* előnevét (*Magyar Hermány*), megkülönböztetésül Szászhermánytól.⁵ 1850-ben *Magyar Hirmán*.⁶

Szabad székelyek mellett éltek itt jobbágyok és zsellérek is, főleg bevándorolt, román származásúak. Ezt tükrözi az 1785-ben, II. József rendeletére készült *Conscriptio Urbarialis*⁷. Birtokos magyarhermányi családok ekkor: BOÉR, BOTSKOR, BOTZ, GÁLL, GYÖRGY, NAGY, PETŐ. Ezeket szolgáló jobbágy családok: VERESS, BOGDÁN, BOKOR, OLÁ, GRÓZA, VARGA.⁸ BENKŐ József ezt írja ugyanekkor Magyarhermányról, *Transsilvania specialis* c. művében: „*Terméketlenebb földet művel, mint a szék többi falva, de a kosárkötők és az ácsok a föld silányságát pótolják. A vasbányát, amelyet ennek a századnak az elején még műveltek, de felhagytak vele, tíz évvel ezelőtt kezdték újra kikapálni. A lakosok ásványvizet isznak.*” BENKŐ a helység nevét egy *érmány* (‘forrásos’, ‘érces’) szóra próbálja visszavezetni.⁹

1850-ig Magyarhermány, II. József közigazgatási reformkísérletét és a neoabszolutista időszakot (1849–1863) leszámítva, Udvarhely-

* *Acta (Siculica)* 2006/3, T3, Sf. Gheorghe, Sporturilor 8A, RO-520085

** Baraolt, Trandafirilor 23, Bl. 5A, ap. 19, RO-525100



szék Bardoc-füszékéhez tartozott. 1877-től 1950-ig Udvarhely megyéhez. 1895-ben a **Pallas Nagy Lexikona** ennek homoródi járásában jelezheti, 1203 magyar lakossal (1891-es adat), akik főként mezőgazdasággal foglalkoznak, és agyagipart űznek háziiparként. A helység mai román neve, *Herculian* hivatalos névadás eredménye, először 1921-ben jelenik meg, az is elírással (*Heculian*),¹⁰ régebbi román megnevezése *Hermanu Unguresc*, azaz Magyarhermány volt, ennek első használata 1857-ben: *Magyar Hermány*, r: *Hermanu-Ungurescu*.¹¹ 1950-től nem udvarhelyi központú közigazgatási egységekhez tartozik, utoljára Kovászna megyéhez.¹²

A falu nevét a szájhagyomány a HERMÁN családtól származtatja. ORBÁN Balázs is azt írja: „...könnyen megeshetik, hogy a falu neve a székelyek Hermán nevéből vagy pedig az itt lakhatott HERMÁNY családtól ered.”¹³ A HERMÁN(Y) családnak ma is élnek leszármazottai Hermányban, Baróton, Szárazajtán és Bardoccon.¹⁴ II. János király 1577-ben Bardocfalván vargyasi DANIEL Ferencnek jobbágytelkeket adományozott. Az átadásnál jelen voltak bardocfalvi HERMÁNY Péter és HERMÁNY György primipillusok (lófő székelyek).¹⁵ 1602-ben Barótról HERMÁN Máté lófő, Szárazajtáról HERMÁN György, Gergely és Bálint szabad székelyek esküdtek fel Bastának Rudolf király hűségére.¹⁶ HERMÁNok az erdővidéki községeken kívül a Székelyföldön ritkán fordulnak elő. András, a Magyarhermányban élők elődje Bardocról telepedett a községbe, az 1760-as években. Az anyakönyvbe 1798-ban jegyezik be BOTSKOR Sámuel házasságát HERMÁNY András leányával.¹⁷

PESTY Frigyes 1864-es gyűjtésében Magyarhermány alapításának egy másik lehetőségveti fel: „*Eredetéről még annyi szájhagyomány él, minthogy nagyon bérces, köves helyen van, mintegy hét századdal ezelőtt jöttek volna a Nyárád mellől, Szentbenedekről kőfaragó emberek a PETŐ családból, hol ma is van és él ezen utód – s itt megtelepedtek, és úgy kezdődött volna a falu...*” PESTY Frigyes is szájhagyományra alapoz.¹⁸

Érdekes, figyelemfelkeltő PESTY Frigyes feltételezése is. A PETŐk betelepülésének

ilyen korai ideje nem igazolható, de Magyarhermányban napjainkban valóban számos PETŐ család él, számukat tekintve a BALÓ családok után következnek. A PETŐ nevet viselők az egész magyar nyelvterületen megtalálhatók, az 1602. évi BASTA-féle jegyzékben Háromszék, Udvarhelyszék, Csíkszék, Marosszék 13 településén 19 PETŐ családfő szerepel. 1602-ben már ott vannak Magyarhermányban.¹⁹ Az 1715. évi adójegyzék szerint összeírt 52 hermányi adófizető család közül 19 a PETŐkhöz tartozott.²⁰ Ami pedig a lakosság foglalkozását illeti, a kőfaragók és kádárok száma volt a legnagyobb még a 30-as években. Ez külön magyarázatot nem igényel, Magyarhermány nagyon gazdag kövesekben és erdőkben.

1955-ben JANITSEK Jenő MÁTHÉ Jánostól jegyzi le Magyarhermány helyneveit, ezt 1993-ban adják ki, a kötet tartalmazza PESTY Frigyes 1864-es anyagát, és felhasználja a SZABÓ T. Attila-hagyaték idevágó adatait is (utóbbiak csak 2005-ben jelennek meg²¹).

A 2001. évi adatközlők BALÓ József (Gáspáré; 83 éves, 1919–2002); BALOG Béla (64 éves, sz. 1938); DOMOKOS Gergely (71 éves, sz. 1931); NÉMET Géza (HOSSZÚ; 76 éves, sz. 1926); WEITHALER Károlyné (74 éves, sz. 1928) voltak. Köszönet érte valamennyiüknek.

1. Magyarhermány belterületeinek helynevei

E bevezető után következzen Magyarhermány belső helyneveinek megnevezése és az azokhoz fűződő személyi kötődés, magyarázkodás.

A település 2 km hosszúságban követi a Barót-patak keskeny völgyét. A 30-as években a következő falurészekről beszélünk alsó végtől felső végig, délről északra:

I. *Kökös*. (Ez a falurész a Barót-patak és a Barót-patakból kivezetett GÁL Viktor-féle malomárok között helyezkedik el, a Malomárok-hídtól a Borvíz-hídig.)

II. *Alszeg*. (A Borvíz-hídtól a Községháza-hídjáig vagy Nagy-hídig.)

III. *Középszeg*. (A Községháza-hídjától a NAGYfiak-hídjáig.)



IV. *Felszeg.* (A NAGYfiak-hídjától az Egyed-patakig.)

V. *EGYEDfalva.* (Az EGYED-pataktól az Ágoston-hídig.)

VI. *Ponk* (cigánytelep). (A Bükkös-patak baloldali domboldalán, 300 méterre a faluközponttól, a templomtól.)

I. Kőkös

A Kőkösbe belépő malomárok hídja alatt szép tiszta víz csordogált, olyan hozammal, mely elég volt a felül csapott malomkerék meghajtására. A Malomárok-híd mellett a jó humorú SZAKÁCS Gyula lakott. Történt pedig, hogy SZAKÁCS Gyula Parajdról kósót szállított lófogatóval. Ezt egy nap megjárni nem lehetett. Hazafelé Oklándon a KONCZ-féle fogadóban pihenőt tartott, szénát dobott a lovak elé, és maga is falatozott. A fogadó udvarán jól táplált libákat pillantott meg, amelyeket a sötétség beálltával magával vitt Hermányba. A libák eltűnéért az Oklándon időző hermányi fuvaros, SZAKÁCS Gyula volt a gyanúsított. A károsult feljelentést tett a csendőröknek, akik azon nyomban megjelentek a gyanúsított lakásán, hogy elcsíphessék. A kérdezők felhívták a SZAKÁCS Gyula figyelmét, hogy csak az igazat mondja az eltűnt libák sorsával kapcsolatban, különben semmilyen enyhítő körülményre nem számíthat. (A tettes valóban ő volt.)

„Kérdés: – Hol vannak a libák?”

Válasz: – A vízben.”

A kimúlt libák tényleg a vízben voltak, lábukkal felakasztva fejfelé, a Malomárok-hídja alatt, mely a háza mellett volt. Később az eseményre fény derült, de SZAKÁCS Gyula nem került börtönbe, mert igazat mondott. A libák tényleg a vízben voltak.

Két portával fennebb lakott a szintén jó humorú AKÁCSOS Lajos. Aratási kánikula volt. AKÁCSOS Lajos éjfélkor arra ébredt, hogy nagyon kiszáradt a torka. Kiugrott az ágyból, és szájához emelte a korondi korsót, hogy húzzon belőle, de az üres volt. Az Alszegei-borvíz csak 200 méterre volt a házától. Kapta magát, s úgy, ahogy kiszökött az ágyból, fehér ingben és gatyában elindult a borvízhez a holdvilágos éjszakában. Jót húzott a küpüből, majd

hazament. Másnap azt pletykálták Kőkösben, hogy szellemjárás volt az Alszegei-borvív tájékán.

GÁL Viktor, a molnár féllábú volt. Egyik lába a cséplőgépnél történt baleset következtében annyira megsérült, hogy amputálni kellett, ezért műlábát viselt, mely menet közben annyira nyirkogott, hogy mindenki figyelmét felkeltette.

A borvíz mellett mintegy 44 méteres, deszkával bélelt borvízmedence volt. Vize teljesen megsárgult a vastartalomtól. 1930-ban még fürödtek benne. Azt mondták, hogy a reumát gyógyítja. A reuma ellen nem használt, de a víztől a fürdőnadrág megsárgult.

A borvízhez közel, a malomárok mellett kenderáztató tavak sorjáztak, melyekben a „kinyótt” (tövestől kihúzott) kenderfejeket áztaták, nagy lapos kövekkel lenyomtatva. A gyermekek ezt figyelemmel kísérték, és amikor már jól megázott, egy-egy fejet kihúztak, elrejtőztek vele a patak mellett, tincseltek (vagyis a kenderről a rostot lefejtették), majd a kitincselte kender megmosták, négy vagy nyolc zsinórt fontak belőle, amiből négy vagy nyolc ágú ostort vertek (fontak). Az 1,5-2 méter hosszú kenderostort rászerelték egy 40-50 centiméteres nyélre, s ezzel rittyegtettek, versenyezve egymással.

A malomárok vízzel való feltöltése úgy történt, hogy a patakat egy szűkületnél eldugták, nagy farönköket ástak a vízfolyásra merőlegesen, egymás mögé két-három sort. A hátsó sorok mind alacsonyabbak voltak. A függőlegesen besórt rönkök közeit nagy kövekkel és kavics-törmelékkel betöltötték, így a víz folyása elzárult, csak a gát tetején folyhatott át. A gát egyik végén egy hármás ablakkeret nagyságú keretbe függőleges irányú, mozgatható lappancsot illesztettek. Ezzel szabályozták a malomárokba folyó vízmennyiséget.

Ilyen gát négy volt gyermekkoromban Hermányban, három malom és egy fafűrész meghajtására. A gátak által felemelkedett vízszint alkalmassá tette a keletkezett medencét fürdésre. Ezt mi, gyermekek ki is használtuk, amikor szüleink engedélyezték mezei munka közben, a nagy kánikulában.

Gyermekeveim jelentős színtere volt az Alszegei-borvíz, a GÁL Viktor malomárka, a Bor-



víz utca, a kenderáztató tavak, a gát. A Borvíz utca, a malomárok és a Barót-patak által közrezárt egyenlő szárú háromszög alakú telek anyai nagyapám, BALÓ Jónás tulajdona volt. Jónás nagyapám télen kádározott, nyáron pedig cserépvetéssel is foglalkozott. Az 1910-es évek elején leégett a cserépszín, és ezzel egyidejűleg anyagilag ő is. Gondolt egy merészet, és néhány társával együtt (AKÁCSOS János, AKÁCSOS Samu, AKÁCSOS Ádám, BARABÁS József) kiment Észak-Amerikába, Pennsylvaniába. Kétszeresen is jól járt, hisz az első világháborút megúsza, meg jól is keresett a bányában. Az első világháború kitörésekor az AKÁCSOS-fivérek, BARABÁS József, BALÓ Jónás nagyapám és a többiek 280 aranykoronát küldtek Amerikából a hadbavonultak megsegítésére. Amerika hazaküldte volna őket, de az óceán angol zárlat alatt volt.

A háború befejezése után nagyapám kemény valutával a zsebében hazajött, anyagilag talpraállt, épített, földet és állatokat vásárolt. Mivel nem vágott neki a gazdálkodás, lassacskán újból visszaesett anyagilag.

Eladta az előkelő kökösí telkét egy BORSAI Dániel nevű benuit ügyvédnek, és EGYED-falvára költözött. BORSAI telepes rádiót működtetett lakásán. Részemre ez azért érdekes, mert itt hallgattam meg 1938-ban a labdarúgó világbajnokság döntőjét Olaszország és Magyarország között, melyet a budapesti rádió közvetített. Sajnos, a magyarok 4:2-re elvesztették a mérkőzést.

II. Alszeg

Nyíresalja utca olyan értelemben kapcsolódik gyermekéveimhez, hogy ezen az utcán közlekedtünk ökör- vagy lófogattal trágyázáskor, szántáskor vagy betakarodáskor, mert Nyíresfelén szántóföldünk volt (2 vékás = 14 ár). Talán itt volt a legnagyobb hágó, ahol gazdálkodni kellett.

A Hegy (KUTI Jánosnál) érdekes, mert a tetőn majdnem derékszögben kanyarodik az út, és itt sokszor összeakadtak a szembejövő szekerek, mert a kanyar keskeny, és nincs kilátás. Télen gricsuly (korcsolya)-pályának használtuk a hegy lefelé lejtős felét. Ott jól felgyorsult a gricsuly. Sokszor egy rudat fogtunk víz-

szintesen, többen mindkét oldalon, úgy siklottunk le a hegyen, mert így nem bucskáltunk (estünk) el.

A Cenegetői szoros egy keskeny, egy-nyomtávú gödrös út, ahol a két összetalálkozó szekér nem tud kitérni egymás útjából. Ezért az történt, hogy mielőtt a szekér (fogatos) ki- vagy beért volna a szorosba, meg kellett állnia, a fogatos előre szaladt a szorosban 100-200 métert, míg meg nem látta a szoros másik végét, s meg nem győződött, hogy az út szabad.

A hegyről felfelé haladva, de lejtve jócskán, kb. 100 méterre, balról az első zsákutca torkában két kapubejárat közül a baloldali az én szülőházamhoz vezet, ahol 1925. szeptember 18-án születtem. Innen 5 éves koromban elköltöztünk. Arra emlékszem, hogy apai nagyanyám is itt lakott (BOÉR nanyó, szül. BENKŐ Róza), akinek szeretete és jósága megmaradt emlékezetemben. BOÉR Gergely nagyapámat (1859–1921) nem ismertem. BOÉR nagyapó a mezőgazdaság mellett közügyekkel is foglalkozott a faluban, mint közbirtokossági jegyző. Köztisztletnek örvendő ember volt. Felcsertanfolyamot végzett. Orvos hiányában betegek gyógykezelésével is foglalkozott. Ő állította ki a halottá nyilvánítást (halottkém). Ismerte a szabó- és csizmadimesterséget. Varrógéppel és a szakmához szükséges szerszámmal rendelkezett. A nagycsalád számára elkészítette a szükséges falusi ruhát (harisnya, zeke, nadrág, kabát) és lábbelit (csizma, bakancs). A mai ember ezen elgondolkodhat, hogy mire volt képes száz évvel ezelőtt az egyszerű falusi ember.

Tovább haladva Pucora-patak és -hídja következik. Ez nyáron kiszárad, de ha Pucora-fején felhőszakadás van, akkor nagyon mérges lesz, még az apróbb háziállatokat is magával sodorja.

A községháza a 30-as években egy igen szerény földszintes faépület volt, Alszeg felső végén, a mai művelődési otthon helyén. Egy kb. 68 méteres tereméből, 44 méteres irodahelyiségből, 42 méteres fogdahelyiségből állott. A Posta utca gazdálkodás szempontjából igen forgalmas utca volt, mely a középső és alsó határrészekre vezetett.



III. Középszeg

A Községháza-hídja (Nagy-híd) arra emlékeztet, hogy az alulról jövő lakodalmas menet előtt láncsal elkötik, és megkezdődik az alkudozás az út megnyitásáért. Végül megegyeznek a felek, és a menet folytatja útját a papilak felé. Gyermekkoromban az egyházi esküvőket a papilakon tartották. A lakodalmas nép ropja a csárdást a templom előtt, mg az ifjú pár kimondja a boldogító igent.

Hagyomány volt, hogy konfirmálás alkalmával (Virágvasárnap vagy Áldozócsütörtök) a „cintoron” előtti hidat fenyőágakkal feldíszíteték az ifjak, ezzel is emelve az esemény jelentőségét, ünnepi hangulatát. A fenyőágat a fülel Fokról hozták szekérrel az ünnepeltek. Miután az újdonsült konfirmandusok úrvacsorát vettek, következett a fiúk felnőtté avatása (nem hivatalosan, hanem a hagyomány szerint), ami úgy történt, hogy a 18-20 éves legények elkapták őket a templom előtt, majd vízszintes helyzetben kétfelé húzták (megnyújtották), hogy nagyot nőjenek.

A templomkerítés fronti részén állott és áll ma is az impozáns andezit obeliszk az első világháborúban elesett hősök emlékére (készült 1925-ben). Az obeliszk mellett 1940 után helyet kapott az országzászló ugyancsak andezit alapra emelt magas faoszlopa is. A faoszlop ma már nincs ott, de alapjára a hősökre emlékező, hagyományápoló hermányi nép a második világháborúban elesett hősök emlékére egy második andezitobeliszket is emelt. A kettő között az 1848–49-es emlékmű kapott helyet.

A templomkert másik ékessége a két 1869-ben ültetett hársfa a templom előtt. Sajnos, a papilak előtt a tér másik oldalán díszlő gesztenyefa már csak az emlékezetben maradt meg, úgyszintén az iskola frontja előtt díszelgő eperfák is.

A havasokon legelő két csorda (ökörcsorda és „meddű” csorda) kéthetenként jött be a faluba, hogy sót nyaljanak az állatok. Ez rendszerint felváltva, vasárnap estefelé történt. A pásztor BALÓ József (PALI Józsi) a csorda előtt jött be, a Temető utcán. Rendőrként megállt szemben a növendék állatokkal, és botjával választotta szét

az állatokat, attól függően, hogy lefelé vagy felfelé kellett menniük. Úgy ismerte az állatokat, mint anya a gyermekét.

A Templom utcában lakott ILYÉS PETŐ Sándor, a falu legjobb szekér-, kerék- és más gazdasági szerszám készítője. Az egyik legjobb kőfaragó, sírkőfaragó és -író a bardoci származású TÓKOS András volt, akinek keze munkája ma is felismerhető az erdővidéki temetőkből. Nagyon szépen tudott énekelni. Gyakran fellépett a falu színpadán mint műkedvelő. Ő az iskola mellett lakott.

A felső Templom utca és a Bükkös-patak zárja közre a mintegy 50 méter magas Erzsébet-dombot. Az Erzsébet-dombról tudnunk kell, amit a hermányiak közül is kevesen tudnak, hogy nevét Erzsébet királynéről (Sissy) kapta. Erzsébet királyné 1898-ban gyilkosság áldozata lett. Emlékére egy évvel később, 1899-ben fekete fenyőfákat (Pinus nigra) ültettek a hermányiak az Erzsébet-dombon. Még emlékszem, hogy az 1930-as évek elején az iskola az Erzsébet-dombon Madarak és Fák Napját rendezett TORÓ József igazgató, kántortanító és neje, SZÉP Jolán gondos szervezésében (dr. TORÓ Tibor, a jeles temesvári atomfizikus szülei).

Nevezetes hely volt Kácsosréje, a gyermekek kedvenc nyári fürdőhelye, de a felnőttek is. Ez ott van, ahol a Bükkös-patak belefolyik a Barót-patakba. Varázsát az emelte, hogy a sekély, pár négyzetméter felületű medence bal partján egy hatalmas, a vízből 2,5 méterre kiemelkedő, aránylag lapos tetejű andezit kőtömb van, mely napozásra igen alkalmas. Itt lehetett látni fürödni néha ROZSONDAY Ádám tiszteletes urat, de NÉMET Imrét (VAK Imrét) is, aki mindkét szemére vak volt, amit egy balul sikerült kőrobbantás eredményezett. Lehetett 120 kg. Az volt a csodálatos, hogy fürdés közben a víz alá merült, bebújt a nagy kő alá és a gyökér alá, s miután halat is fogott, természetesen kézzel (bár egy ujjá hiányzott), kibújt a vízből, s a megfogott halat a partra dobta. Gyermekei, Pista és Ida felszedték. 1937-ben történhetett, hogy AKÁCSOS Samu, a három AKÁCSOS fivér egyike rokon látogatására érkezett szülőfalujába Észak-Amerikából, öttagú családjával: felesége BALÓ Mária (Csen-



des), két serdülőkorú fia és egy lánya. Nyári kánikula volt. Ők is fürdeni jöttek Kácsosréjére, és elvegyültek a hermányi fürdőzőkkel. Magyarul jól beszéltek. A nagy bomba az volt, amikor a fiúk bemutatták úszási tudományukat. Csodálatosan „singeltek” a kis medence sekély vizében, mi meg bámultunk a meglepetéstől. Ennek az lett a következménye, hogy a hermányi gyerekek is megtanulták az úszás eme formáját. Azelőtt csak a kutyaúszást ismerték Hermányban.

A Bükkös-patak mintegy 2-2,5 km hosszú, de a legnagyobb szárazságban is csörgedez. Egyedüli patak Hermány belterületén, amely nem szárad ki. Bükkösfejen, mely legelő, többrészes betonvályú várja a szomjazó jószágot, pásztoros és kirándulót is. Vize kitűnő. Ha megárad, sebesen rohan, kilépi medréből a templom előtt, és sok kárt okoz.

A Bükkös-patak a templomkerítés és a világháborús emlékművek előtt csörgedez. Itt van a mázsa hídja és a mázsa (hídmérleg). Ezek alatt folyik a patak. A mázsa szorosan kötődik gyermekéveimhez. Ezt a községi mérleget több éven keresztül apám kezelte, de a legtöbbször engem bízott meg a kezelésével, mivel neki más elfoglaltsága volt. A mérleget igencsak igénybevette a lakosság, különösen fuvarozások idején. Itt mértük meg az Aranyosból Ágostonfalvára szállított fenyőfarönköket. Akkor ökor és lófogatokkal történt a fuvarozás, ami két napot vett igénybe, de pénzszerzési lehetőséget jelentett. A takarmány és állatok mérése is itt történt.

A román ortodox templom 1937-ben épült, bár hívek nem voltak, csak a cigányok, akiket ide soroltak. Jelenleg a cigányok pünkösdiszták. Ők ezt a templomot nem látogatják. Az utóbbi időben egyetlen ortodox vallású ember élt Magyarhermányban, **OLTYÁN (OLTEAN) György** (ifj.), de az is meghalt a múlt évben [2000]. A templom építéséhez az anyagot közmunkával hordatták össze a lakossággal. Az építést bodosi kőművesek végezték (**JÓZSÁK**), a talián (**LARCHEL**) irányításával. Néhány hermányi kőfaragó is besegített. Ezek napszámot kaptak. Köztük volt apám, **BOÉR Zsigmond** is.

BARTA-kert, BARTAkert utcája és BARTAkert-hídja iskolás korom igen emlékeze-

tes helyszínei. Ezekkel szemben a patak jobb partján nevelkedtem óvodás koromtól 18 éves koromig. Itt volt az akkori 114-es házszám alatt a lakásunk. A ház tornácáról a BARTAkert-hídjára, utcájára és Barót-patakára lehetett látni. E hídról mondta vagy olvasta el a polgár (kisbíró) nagy hangon a hivatalos közleményeket, miután kétszer belefűjt rézkürtjébe. Ekkor az emberek megjelentek a kapuk előtt, ablakokban és tornácokon. Tehát nem volt dob, hanem rézkürt volt a hirdetésre hívó szer, amit **BALÓ Sándor** (Pálé, Pali Sándi) kitűnő kacskaringókkal megfűjt, majd következett a szöveg: „*A lövétei ványolós itt van BOÉR Andrásnál, aki a posztóját megszötte, vigye oda, akié ott van, hozza el!*” Egy befejező kúrthang, és azzal már tovább is állt. Apámtól hallottam, hogy régebben, amikor még nem használtak se dob, se kürtöt, a hirdetés a következőképpen történt: a polgár kiállt a papilak mögé a temetőkertbe, a legmagasabb pontra, és elkiáltotta magát: „*Halljad embör, halljad! Eléjőjön minden embör birtokosság gyűlésire! Hamar, hé, hamar!*”

A BARTA-kert téli csúszkálások színhelye volt. Ahogy leesett a hó, és megfagyott, a BARTA-kert benépesült a környékbeli gyermekek, suhancok zajos tömegével. A sí még nem jelent meg a 30-as években Hermányban, szánkó is kevés volt, de volt „korcsija” és csáklya, melyek kielégítették az akkori igényeket. A korcsija 15-20 cm magas, 50 cm hosszú és ugyanilyen széles, két egymáshoz párhuzamosan álló, orránál lekerékített bükkfaálból (bükkfadeszkából) készült, melynek tetejét 2-3 deszkával kötötték össze, ami ülőkeként szerepelt. A korcsija kitűnő lesikló szánkószerűség volt, mely nem borult fel, s ezért kisgyerekek is könnyedén kezelték. Néha vasabroncsot is szereltek a talpára, így gyorsabban siklott. Ketten is rúiltek.

A másik lesikló eszköz a csákja volt. Ez egy egyszerű bükkfalécból készült, amit spárgával, vagy szíjjakkal a bakancs talpára erősítettek és a már jól letaposott havon, lejtőn jól lesiklott. A csáklya lehetett kerekített orrú is, mely a bakancs orrára simult. Így biztosabban rögzült a bakancsra. Talpára szoktak cinlemezt szegezni, hogy jobban sikuljon.



IV. Felszeg

A NAGYfiak-hídját elhagyva következik Felszeg. A BODA Sali szoros a hídtól jobbra, Nagy-hegy felé vezető gyalogos utca, a Barót-patak bal partján. A Szoros utca mintegy 250 m hosszúságú emelkedő utca. Azért volt jelentős, mert gyorsan ki lehetett jutni rajta a mezőre. A szoros ma is ezt a célt szolgálja. Régebben szekérral is közlekedtek rajta, ma gyalogjáró és víz-levezető.

Csűr-pataka lényegében egy száraz árok, mely nevét onnan kapta, hogy egy csűr építettek rá. Ezt a csűrét apám vásárolta meg, és átépítette az ő telkére, mert az ott levő csűr 1936-ban leégett. A csűrét egy rosszindulatú juhos gazda bérrence gyújtotta fel.

NAGY BOÉR malma azért volt jelentős, mert a három hermányi malom közül a legjobb működött. A molnár és a molnárlegények lovas szekérral járták a falut, a lisztet házhoz szállították, és az őrlőnivalót elvitték. Érdekes volt, hogy a lórúd végére egy nagy csengőt szereltek fel, mely menet közben kolompolt, és a gazdák erről felismerték, hogy melyik molnár közeledik.

Ivóvíznek csak borvizet fogyasztottunk. Gyermekkoromban leginkább az Alszegei-borvizet használtuk, mert az higiénikusan foglalta volt, de amikor a Felsőhatárban dolgoztunk, az Omlási-borvízből merítettünk. Itt egy nyitott faküüből kellett meríteni, melybe minden merítőnek beleért a keze is. Az Omlási-borvíz a 40-es években felmondta a szolgálatot. Ez azért történt, mert a közelében vasérc után kutattak. A borvíz megsemmisült, vasércet viszont keveset találtak.

V. EGYEDfalva

A Szikra-borvíz EGYEDfalván, a Barót-patak jobb partján van, közvetlen a patak mellett. Közepes hozamú, de nem foglalt forrás. Tartalma gyorsan cserélődik, ezért megvan az öntisztulása. Ebből a forrásból csak csészével vagy marékkaal lehet meríteni, annyira sekély, de olyan helyen van, hogy nincs szennyeződésnek kitéve. Tíz méterrel alább a patakon átvezet a MIKÓ-pataki „düllőre” vezető mezei út, híd nélkül, így hát a

szekerek a patakon átgázolnak a Barót-patak sekély vizén, megmosva benne kerekeiket. A szénával vagy gabonával megrakott egészvágás szekerek átgázolnak a patakon, miközben a gazda vagy a szekeres felugrik az ágas orrára az állatok farához, hogy ne kelljen a vízbe lépnie. Onnan irányítja, biztatja a fogatot, hogy a patak másik oldalán lendülettel húzzák a szekeret. Ott meg ugrik az ágas orráról, és tovább irányítja a fogatot (főként ökör-, tehén- vagy bivalyfogatokat). A lófogatások a terménnyel megrakott szekér tetejéről hajtják, a lószerszám segítségével a fogatot. A hermányi ember, miután üres szekérral vagy trágyahordó szekérral áthajt a Barót-patakon a dűllő felé, leugrik a szekérről, ellépik a Szikra-borvízhez, nekihasal, jól húz belőle, majd a szekér után lépik.

VI. Ponk (cigánytelep)

Magyarhermánnak egy félreeső, elkülönült része. A már említett Erzsébet-dombtól egy száraz árok választja el. A magyarhermányi református pap 1770-ben egy papi jegyzőkönyv szerint görög katolikusnak keresztelt egy cigánygyermeket, BOSOIÓC névre.²² De a BOSOIÓC cigány család regáti volt, valószínűleg házaló, nomád cigány család. A cigányok megjelenését a szájhagyomány az 1880-as évekre teszi. Ekkor történt, hogy a falu bírójá, ZSIGMOND Sándor, aki a vargyasi báró DANIEL családdal jó viszonyt tartott fenn, Vargyasról egyetlen szál cigányt hozott Magyarhermányba gyepmesternek, az elhullott állatok eltakarítása céljából. Ez aszszonyt hozott, és letelepedett a Ponkon, majd jöttek a rokonok, és benépesítették a Ponkot. Ez évben [2001] elhunyt 78 éves ZSIGMOND Gábor, ZSIGMOND Sándor unokája nem szívesen beszélt erről a témáról, de rosszállását mégis kifejezte nagyapja tetteivel kapcsolatban.

1930-ban még 56 cigány nemzetiségű lakos élt Magyarhermányban.²³ Ekkor lehetett (személyes megítélésem szerint) mintegy 15 lakóalkalmatlanság a Ponkon, melyből három cserepes, kétszobás házikó, a többi putri. A putri 2-3 méter sugarú, kör alakú tálolmány volt, melynek fő végét 4-5, a felső végén V alakú tölglyafaszlop ké-



pezte. Az oszlopokat körbefonták nyers égerággal, és betapasztották sárral, tetejét befedték mindenféle gazzal, szeméttel. Két tölgyfaoszlop ajtókeretként szolgált. Ablaknyílásnak lyukat hagytak, melyet nem nyíló ablaküveggel zártak el. Ez volt az akkori cigányok lakóalkalmatossága. Iskolába nem jártak, nem is foglalkoztak beiskolázással. A Ponkon víz nem volt. A vizet a Bükkös-patakból hordták fakártyákban és cserépfazakakban.

A belterület helynevei 1930 és 1940 között

I. Kökös

1. Barót-patak
2. Gyilkos-hídja
3. Malomárok (alsó)
4. Alsómalomárok-hídja
5. Alsó malom utca
6. GÁL Viktor malma
7. Borvíz-híd
8. Borvíz utca
9. Borvízferedő
10. Kenderáztató tavak (Kendőráztató tavak)
11. Borvízoldal
12. Malomárok-híd (a borvíz mellett)
13. Alszegei-borvíz (Asszegei-borvíz)
14. Alsó gát
15. Jónás-kert
16. Jónás-borvíz

II. Alszeg (helyi ejtés szerint „Asszeg”)

17. MÁTHÉ János-kertje
18. Nyíresalja utca
19. Tölgy-pataka (Tőgy-pataka)
20. Serülő utca
21. Serülő
22. Lóca (Léca)
23. GYÖRFI utca
24. A Hegy (KUTI Jánosnál)
25. Cenegető utca (szoros)
26. Ignác-kert
27. BOÉR utca (Zsákutca, BAJÉR utca)
28. Matyi Pista utca (Zsákutca)
29. Kisasszony-kert

30. PÉTERfiak utcája (PÉTÖRFiak utcája)
31. Pucora-hídja (a Fő utcán)
32. Pucora-pataka
33. Posta utca
34. Pucora-híd (a Posta utcában)
35. LŐRINC György utcája
36. Nagy-híd (Községháza-hídja)

III. Középszeg

37. Eger utca (Egőr utca)
 38. Iskola utca
 39. Iskolakert
 40. Szoros
 41. Füvenybánya
 42. BEDŐ utca (BÖDŐ utca)
 43. Mázsa-híd (Bükkös-híd)
 44. Templomkert
 45. Bükkös-patak
 46. Cintoron
 47. Cintoron-hídja
 48. Mázsa utca
 49. KÁCSOSréje
 50. BOÉR Emre-kertje (BAJÉR Emre-kertye)
 51. Templom utca
 52. Temető utca
 53. Régi temető
 54. Antal-árok
 55. Új temető
 56. Erzsébet-domb (Erzsébet-domb)
 57. Vágóhíd
 58. KÁCSOS köz
 59. Gagyaszárú utca
 60. Malom utca
 61. Malom-híd
 62. BALÓ PETŐ Imre (Ifjú) malma
 63. Malomkert
 64. Felső malomárok (Feső malomárok)
 65. BARTAkert-hídja
 66. BARTA-kert utca
 67. BARTA-kert
 68. HÉRMÁN utca
 69. NAGYfiak-hídja
- #### IV. Felszeg („Fesszeg”)
70. HUSZÁR utca
 71. BODA Sali szoros



72. VIRÁG utca
73. KOMPORÁLY-kert
74. DEZSŐ köz
75. Csűr-pataka
76. Csűr-patak utca
77. SZAKÁCS-kert
78. BOÉR-kert (Zsiga-kert, BAJÉR-kert)
79. PETŐ Rudolf-kertje (DÉKUS-kert)
80. ÉRA utca
81. BOCSKOR utca
82. BOÉR-malma (BAJÉR-malma)
83. BOÉR-malomárok (BAJÉR-malomárok)
84. BOÉR-kert (BAJÉR-kert)
85. BOÉR-borvíz (BAJÉR-borvíz)
86. Vágás utca
87. Id. BALÓ Pető Imre-kertje (Alsó PIPÁS-kert)
88. BALÓ PETŐ János-kertje
89. BODA Imre-kertje (BODA Emre-kertje)
90. Omlási-borvíz (Felszei-borvíz)

V. EGYEDfalva (EGYÖDfalva)

91. EGYED-patak (EGYÖD-patak)
92. Felső PIPÁS-kert
93. EGYED-kert (PATIKUS-kert, EGYÖD-kert)
94. BALÓ G.-kert (a patak jobb oldalán)
95. MIKÓpataki utca
96. Szikra-borvíz
97. HOSSZÚ Sándor-kertje
98. Fűrész-patak
99. Fűrész-patak utca
100. TATÁR Péter-pataka (TATÁR Pétör-pataka)
101. Felső kenderáztató tavak (Felső kenderáztató tavak)
102. Róka-borvíz
103. Hermány-pataka (Hermán-pataka)
104. BARABÁS-kert
105. Ágoston-hídja
106. Ágostonhídi-borvíz

VI. Ponk

107. Csapás
108. Kerekfenyő
109. INCEEgrese (INCEEgröse)

Magyarhermány külterületeinek helynevei

Magyarhermánynak kevés a szántóföld-birtoka, annál több kaszálója és legelője van. A falu külső területét patakok, árkok szabdalják szét. Alig van patakmenti, sima területe, de a hegyes, dombos, oldalas-fennsíkos terület számottevő. A mai Erdővidéket az ember megtelepedéséig összefüggő lombslevelű, túlevelű és vegyes erdők foglalták el.

Szántóterületek határrészei

A magyarhermányiak szántóterületeiket hármás forgóban művelték meg. A hármás forgónak megfelelt a három határrész, amely évente sorrendben cserélődött: őszi termények határa (főként búza és rozs termesztésére), tavasztermények határa (árpa, zab, kukorica, burgonya, répa, lencse, kender, len, bükköny, lóhere, lucerna termesztésére), és ugarhatár (juh-, sertés- és libalegelőként szolgált). Miben állt a hármás forgó, mely Erdővidék legtöbb falvában egyazon szabály szerint működött? A hármás forgó lényege abban állt, hogy gyenge minőségű földben nem lehetett minden évben még közepes termést sem elérni. Ezért a hármás forgó egyik határrészét felhagyták ugarnak minden harmadik évben, vagyis pihentették a földet. A pihentetés abban állt, hogy nem termeltek benne semmilyen kultúrát. Télen, vagy tavasszal, vagy közvetlen vetés előtt megszórták istállótrágyával, vagy juhokkal kosarazták. A gazdálkodásban az istállótrágya kihordása vette leginkább igénybe ember és igásállatok energiáját. A trágyát alászántották olyanképpen, hogy az a föld alá kerüljön. Az ugarforgón egy szezonban három szántást végeztek: ugarlás, forgatás és vetés. A jól előkészített, megmunkált földbe csak kenyérgabonát vetettek: őszebúzát és rozsot. A föld megművelése igás állatok (ökor, ló) vontatta eszközökkel történt. Az elmunkált föld, ha valamilyen természeti csapás nem jött közbe jó vagy közepes termést hozott. Az aratást kézzel, sarlóval végezték. Ezzel kizártak minden szemvesztéséget. Egy hold (56 ár) jól megmunkált földről 10 mázsa búzát lehetett betakarítani.



Ebbe a forgóba a következő év tavaszán zabot, árpát, kapás-, ipari és takarmánynövényeket vetettek, illetve ültettek. Következő évben ugyanez a forgó ugarnak lépett elő, és a folyamat ismétlődött.

Napjainkban a szántóterületek javarészt már nem szántják, hanem kaszálják. Ennek oka az utóbbi évtizedekben oly nagymértékben elszaporodott vadak jelenléte (vaddisznó, szarvas, medve, őz), mely vadak minden kultúrnövényt elpusztítanak. Magyarhermányban a jelenleg művelt szántóterületek, legyenek azok közelebb vagy távolabb, bekerítettek. Így sikerül azokat részben a vadkároktól megvédeni.

A magyarhermányi szántóterületek kb. 600 ha-t tesznek, azaz tettek ki. Ezek III–VII. osztályú földterületek. A két világháború között, de azt megelőzően is a szántóterületek következő felosztása volt érvényben:

1. *Alsóhatár* vagy *-forgó*
2. *Középsóhatár* vagy *-forgó*
3. *Felsőhatár* vagy *-forgó*

A szántóterületek nagy része kelet vagy nyugat irányába lejt, a településen átfolyó Barót-patakra, mely észak–déli irányba folyik, jókora eséssel és sebességgel. A szántóterületek szintkülönbsége 500–800 m között változik. A faluközpont (református templom) 581 m magasságon fekszik az Adriai-tenger szintje fölött. A falutól 4-5 km-nél távolabbi földet szántóterületként nem műveltek. A szántóterületek nadrágszíj-parcellákból tevődnek össze, 1 vékástól (7 ár) 1 holdig (56 ár). Tagosítás nem volt, és ma sincs.

1. Alsóhatár – Ah.

Az Alsóhatár keleti részét (a) részben a Fenyős-patak, a kisbaconi Csere-tető, KÉSE-árok, Alszeg településrész keleti része, Kurta-patak, a köves-dombi Kókényessövény és Bércemege fogja közre. A gazdálkodás erre a határrészre a Nyíresalji utcán és a Posta utcán bonyolódott/bonyolódik le. Igen változatos domborzatú határrész.

Az Alsóhatár nyugati részét (b) a Nádas-patak, Nádas-tető, Galambos, Szálas, Egres, Temető, Alszeg nyugati része határolja. Ez a határrész szakérrel a tölgyes-pataki mezei úton, az Emrénéoldala felé vezető Szoros utcán és a Temető utcán közelíthető meg.

Az Alsóhatár helynevei:

1. *KÉSE-pataka*; mély, száraz árok.
2. *KÉSEföldje* (*Késefőgygye*); szájhagyomány szerint régen kihalt KÉSE családé volt, *Kenderföldnek* is nevezték.
3. *KÉSEoldal*; igen oldalos hely, csak befelé lehetett szántani.
4. *KÉSEteteje*.
5. *Csere-tető*.
6. *Nyíresoldal*.
7. *Nyíresfele* (*Nyíresteteje*).
8. *Fenyősháta* (*Fenyősháttya*); BOD Péter a 18. században, a bardocszéki falvak leírásánál említi a Fenyő-tetőt. Hermányról írja, hogy híre van a hermányi bikának, mely a Fenyő-tetőn elmaradva a csordától olyant bődült, hogy lehalaltzott a faluba.²⁴
9. *Fenyőscihere*; kaszáló (k.), mely a Fenyős-patakra lejt.
10. *Széles-domb* (*Széjjes-domb*).
11. *Cenegető*; itt az 1700-as évek elejéig szénégetés folyt.
12. *Kurta-patak*; nem mély, száraz árok.
13. *Nádas-patak*; ebben a patakban ténylegesen nád termett PESTY Frigyes szerint (1864), régebben gondozott, jóízű borvízforrása volt, amit ivásra használtak, de a bort nem „főzte” túlzott vastartalma miatt. Manapság kimondottan borvízfoglalás nincs a patakban, de a vastartalmú víz helyenként felszínre tör. A nádnak se híre, se hamva.
14. *Nádas-tető*.
15. *KONCAföldje* (*KONCAfőgygye*); 1730-tól a nagybaconi KONSZA családnak itt szántóföldje volt.
16. *Tölgyestöve* (*Tőgyöstöve*); Tölgyes-pataka, mely ritkán szárad ki, itt folyik bele Barót-patakába.
17. *Tölgyesoldala* (*Tőgyösoldala*); a Tölgyes-patak jobb oldalán felnyúlik egészen Galambosig (van Alsó- és Felsőtölgyesoldala).
18. *Tölgyes-kútja* (*Tőgyöskúttya*).
19. *Tölgyeskútja*, szántó (sz.) és kaszáló; a forrás mellett 50 négyzetméter felületű tavacska van, mely a mi 5-6 vékás földünkhöz tartozott. A szántott résznek kítűnő fekete földje van, melyből szántás közben az eke vassalakat fordí-



tott ki. Apámtól hallottam, hogy ott régebben vasat olvasztottak.

20. *Tölgyesága (Tögyösága)*, sz.; a közbirtokosság tulajdonában lévő, könnyen művelhető szántóföld, egyenlő kisparcellákra (nyilakra) van felosztva, melyeket kevés földdel rendelkező földművesek vettek bérbé. Egyedül OLTEAN Gheorghénak, az első világháború után Hermányban ragadt csendőrmesternek volt itt saját tulajdonban levő több holdas földje, amit hazafias szolgálatáért ajándékozott neki a román állam. Ő építette fel 1937-ben a magyarhermáni ortodox templomot, melynek ma egyetlen híve sincs.

21. *Csemetekert*.

22. *Galambos (Galambas)*; közbirtokossági terület, legelő (l.). 1924-ig sűrű tölgyerdő borította. A 30-as évek elején még hatalmas tölgyfacsutakok sorjázta itt. Közel lévén a faluhoz, apámmal gyakran jártam tűzifáért Galambosba ökörfogattal. A megszáradt csutakokat könnyedén ki lehetett feszíteni a földből. Púpozottan megraktuk az egészvágás szekeret, és egy félóra múlva már otthon is voltunk a kitűnő tűzifával. Egy nap még kettőt is fordultunk. Ezt nevezünk mi gyors erdőlésnek.

23. *Kerekbükk*, erdő (e.).

24. *Papföldje (Papfőgygye)*.

25. *Síróföldje (Sírófőgygye)*; a hagyomány szerint e hely a tatár betörés (1658?) emlékéül örökíti meg. A tatárok a falut felgyújtották. Azok, akik elmenekülhettek az erdőbe, itt siratták az áldozatokat és az elhurcoltakat. Az erdőt 1820-ban irtották ki, és azóta szántják. Nehezen megmunkálható, agyagos földje van. Előnye, hogy aránylag sima terület, és közel van a településhez.

26. *Suvadásfele*; területét a Barót-patak egy éles kanyarja fokozatosan pusztítja.

27. *INCE-kert*, k.; az 1940-es évek elején a pap és tanító gyermekei (a ROZSONDAY fivérek, Ádi és Pista, a TORÓ fivérek, Józsi és Tibi, valamint a bögözi rokonlány, VARGA Piri) kötéssel felszerelt síléceteket kaptak szüleiktől karácsonyi ajándékként, amit egy helybeli asztalosmester, FLECKHAMMER Leó készített el, de nekem is vásároltak a szüleim síléceteket. A lesiklásra és ugrásra legalkalmasabb terep éppen az INCE-kert volt.

28. *Sárikörte-pataka*, k.; gyermekkoromban a mély, száraz árokban nagy vackorfák díszeltek apró, sárga gyümölcssel. Innen származhat az árok neve.

29. *Nyíl-tető*.

30. *Gödörnyíl*; a Tölgyes-patakra lejtő gödörös, földcsuszamlásos terület.

31. *Előnyíl*; Síróföldje felé lejt.

32. *Pityókásnyíl*; az első pityókatermelő hely Magyarhermányban. Mária Terézia királynő uralkodása idején minden határőr család nyilat kapott, amit be kellett vetnie pityókával (1760–1770 között terjedt el használata). Kezdetben a határőrök vonakodtak a pityókakültetéstől, mert mérges gyümölcs hírében állott, de a hatóság rákényszerítette őket. Ma a pityóka alapvető táplálék Hermányban is.

33. *Bemenőnyíl*; az utóbbi évek nagy földcsuszamlásos területe.

34. *Csutakosnyíl*; régebbi neve Salamás volt. 1780-ban nyilazták fel, addig tölgyerdő volt, amelyet egy vihar kidöntött, majd nyilakra felosztva kiosztották szántóföldnek.

35. *Egres (Egrős)*, l.; a gyermekek egyik harci játéktere.

36. *Szálás*, l., e.; szép szál tölgyfák színhelye.

37. *Széparca*, l., e.; a Szálás folytatása., szép szál tölgyfákban gyönyörködhet ma is itt a természetjáró.

38. *Emrénéoldala (Emrénéódal)*; igen oldalas hely, tele különféle cserjékkel (csipkebokor, kökény), vackorkörtefákkal.

39. *Csapás (Csordajáró)*; itt megmunkálásra alkalmas, jó minőségű agyag található, a hermáni fazakasmesterek nyersanyaglelőhelye.

40. *Bükkösfeje*, l., e.; csordaitató-vályúkkal, tisztavízű forrással.

41. *Cséfán-kútja (Cséfánkúttya)*; a név Ștefan román pakulár nevéből alakult ki.

42. *Fajkabükk*, l.; itt már nem található egyetlen bükkfa sem, ezt kivágták, és benőtte az éger. Fajkában kitűnő, bővízű forrásból töltik fel az itatóvályúkat vízzel a csordáknak.

43. *DEZSŐ-kert*; a két világháború között Fajkabükk közepén a hermáni DEZSŐ családnak volt egy holdnyi bekerített területe, melyben pityókát meg zabot termelt.



2. Középsőhatár – Kh.

A Középsőhatárhoz két egymástól távol eső határrész tartozik. A településtől keletre eső rész (a) az Alsóhatár keleti részének folytatása, északi irányba a Fenyős-patak, Berekenyés-árka, Likaskőeleje, EGYED-patak felső szakasza, a nagyhegynyi Kökényes és Csűr-pataka határolja. A településtől nyugati irányba elterülő részt (b) Fajkabükk, a fülei Magasles (Fok-tető) és Csókás övezi. Ezek a dűlők Alsó- és Felsőesztenahely, valamint Almás-ága. A keleti rész megközelítése a Posta utcán, a nyugati rész megközelítése fogattal a Templom utcán, gyalogosan pedig a BODA Sali szoroson, a Vágás utcán, illetve a Hermány-pataki úton lehetséges.

A Középsőhatár helynevei

44. *Kutyaszaróponk*, k.; a Posta utca kijáratánál meredek kaptató mezei- és gyalogúttal, nagy andezit kövekkel.

45. *Patakköze*, sz.; több árok, felhagyott út szabdalja szét e dűlőt.

46. *Pucoraköze*, sz.; két árok között terül el.

47. *Pucorafeje*, sz.

48. *Bércalja*, sz.; nyugati lejtésű, homokos, köves talajjal és magas mezsgyéekkel.

49. *Kövesdomb*, sz.

50. *Törés-tető*, sz.; Bércalja fölött, igen köves terület, kökény- és galagonyabokrokkal, amelyet a hermányi ember termőföldre varázsolt azzal, hogy a bokrokat „kiorotta”, a köveket kifeszítette a földből, a parcellája határára rakta egymásra, és így amfiteátrum-szerű, megművelésre alkalmas területet nyert.

51. *Bérchátamege*, sz.

52. *Laposkő*, sz.

53. *Csengőpatak*, sz., k.

54. *Demeter*, sz., k.

55. *Berekenyés*, sz., k.; itt sok galagonya (szaragóda) terem, innen a neve is.

56. *Berekenyés-árka*; az árok mellett egy nagy kő van, itt szokott elhangzani idősebb emberek részéről az a beugrató mondás, mely szerint én még emlékszem arra, amikor ez a kő még akkora volt, hogy egy mogyorót se lehetett volna vele megtörni. (Ti. túl nagy volt hozzá.)

57. *Belsőkerekköves*, k.; igen szép természeti tájjal, tölgy- és mogyorófák között, a Fenyős-patak jobb partján, itt épített magának házat id. AKÁCSOS Béliám, és élte le hátralevő éveit az 50-es években. A ház alapjai még ma is láthatók.

58. *Hármasmocsár*, sz., k.

59. *Rigódombja*, sz., k.; amint a neve is elárulja, rigók fészkelő helye.

60. *Nagyhegyteteje*, sz.; legmagasabb pontjáról szép kilátás nyílik a Barót-patak völgyére, de Erdővidékre is.

61. *Nagyhegykaréja*; építkezésre alkalmas homokot (füvenyt) rejt magában.

62. *Nagyhegyhátamege*, sz.

63. *Lapáj (Lopáj)*; tíz perc alatt elérhető a BODA Sali szoroson, régebben szekérrel is lehetett közlekedni rajta, de ma csak gyalogjáró és vízlevezető.

64. *Gödörösfeje*, sz.

65. *Nagyhegyalja*, sz.

66. *Alsóesztenahely*, sz., k.

67. *Almásága*, sz., k.

68. *Felsőesztenahely*, sz., k.; a legrégebb szántóterületek egyike lehetett Magyarhermányban. Betelepült, román származású pásztorok (pakulárok) kezdték el a határrész kosarazását, vagyis szakaszos trágyázását, juhokkal, a falu beleegyezésével. Később felosztották a határrészt a lakosság között. A jól megtrágyázott, laza talajú földet faekével is lehetett művelni. A jó termés nem maradt el. A határrész nevét az esztenáról kapta (román *stână*).

3. Felsőhatár – Fh.

A Felsőhatár a hármas forgó legkiterjedtebb határrésze. A Ponttól Kihágó- (Hijágó-) orráig, Gelerósetetejétől Csókásig foglal magába szántó- és kaszálóterületeket. Ez a határrész is Barót-patak mindkét oldalára kiterjed (a, b). Itt a kiegyenesedő patak két soha ki nem apadó kisebb hozamú társát, Hermány- és Köves-patakokat veszi fel. Barót-patak eme szakaszán már viszonylag tágasabb lapályokat is lehet találni. Ezen felül nincs több település. Kezdődik a tiszta vizű patakok, erdők, ligetes kaszálók és havasi legelők birodalma.



A Felsőhatár helynevei:

69. *Vágás, sz.*; ez a szántóterület fák kivágása útján jött létre. Neve is ezt igazolja.

70. *Szőlőse, sz.*: Kuglipatakával együtt az előző dűlő folytatása.

71. *EGYEDröve (EGYÖDröve), sz.*: Egyed-pataktól Fűrész-patakig. Oldalos terület. Ezért csak befelé lehetett szántani (forgatni a földet). Így jöttek létre a nagy mezsgyék (mezsdék), melyek határt képeznek két parcella között (*mezsdu* szláv szó, magyar jelentése: között, közék).

72. *Fűrész-patak*; az árok jobb partján, közvetlen a domb lábánál anyai nagyapámnak, BALÓ Jónásnak szántóföldje volt, amelyen kis mennyiségben a 40-es években diatomaföldet bányásztak. Kréta hiányában a háborús években az iskolában ezzel írtak.

73. *Mejeszmáj, sz.*; Fűrész-pataktól Köves-patakig.

74. *Gelerőssealja, sz.*

75. *Gelerősseoldala, sz.*; régebben csereerdő borította.

76. *Gelerősseteje, sz.*

77. *Meszes, k.*

78. *Köves-patak*

79. *Kövespataktöve, sz. k.*; területén a falu egyetlen fűrész (gatter) működött a két világháború között. Tulajdonosa id. BALÓ PETŐ Imre (PIPÁS) volt. 1944-ben Magyarhermány határában csapatuktól elszakadt német katonákkal lehetett találkozni, akik nyugati irányba igyekeztek. Ezek közé tartozott a dél-tiroli (Bozen város) származású WEITHALER Karl. Életét a vendégszerető hermányiak mentették meg, akik rejtegették mindaddig, amíg a háború továbbhaladt. BARABÁS Mózesnél, ROMÁN Jánosnál (BERKÁNY), Kövespataktövénél, id. BALÓ PETŐ Imre fűrészén levő kunyhóban és a környező erdőben talált menedéket, védelmet. Derék, jókezű és jófejű, 26 éves fiatalember volt NÉMÖT Károly, ahogy a hermányiak nevezték. Hermányban feltalálta magát, és beilleszkedett, még órákat is javított. Sok zaklatás, huzavona után elismerték személyazonosságát. 1959-ben Barótra költözött, nőül vette NAGY Mihály kertész leányát, nagy családot alapított (3 lány és 1 fiú), és elismert, népszerű szövetkezeti alkalmazott lett. Baróton egy autó halál-

ra gázolta 1986-ban. A sors fintora, hogy a háború poklától megszabadult, élete mégis tragikusan végződött, békeidőben.

80. *Varjúvár, sz., k.*

81. *Ágostonverme-pataka*; a patakban vastag, ferdén réteges opál található.

82. *Ágostonverme, k.*; ezen az oldalos, ligetes kaszálón található a védett növényekhez tartozó zergeboglár (püinkösi rózsa = *Trollius europaeus*).

83. *BOC-kert*; a kihalt BOCZ családnak volt itt az 1770-es években kertje.

84. *Estángödre, sz.*

85. *INCEegrese (INCEegröse), sz.*

86. *Martonhegye, sz.*

87. *Omlásfele, sz.*

88. *Barnahágóalja, sz.*

89. *Barnahágóoldala, sz.*; Barnahágóteteje beépült a második világháború történetébe. 1944. aug. 23-án Románia kilépett a német szövetségből. Ez meggyorsította a szovjet csapatok előnyomulását. Bár a szárazföldi harcok elkerültek Magyarhermány területét, de légitérében heves csaták folytak német és szovjet vadászgépek között. Egy német vadászgépet találat ért. A gép kigyulladt, és Barnahágótetejére csapódott, majd innen a Bükkös-patakba vágódott. A gép darabokra tört, a pilóta pedig elégett. ROZSONDAY Ádám ref. lelkész szept. 2-án a levante ifjak tiszteletadása mellett, hősi halottat illető szertartás mellett temette el.

90. *MIKÓpataka, sz.*

91. *Dabzara, sz.*

92. *Csere, sz.*

93. *Hermánypataktöve (Hérmán-patak töve), sz.*

94. *Mocsárszalás, sz.*; az 1700-as évek elején ezt a ciheres területet „orották”, égették, aszalták (száritották), és szántófölddé alakították.

95. *Hermány-patak (Hérmán-patak)*; Környéke lignitet, vasércet, opált rejt magában.

96. *Ágastondombja, sz.*

97. *Hermánybükk (Hérmánbükk), sz., k.*

98. *Gyűrűvessző, l.*; itt található egy felhagyott lignitbánya bejárata.

99. *Likat, sz.*

100. *Likattető, sz., k.*; sima felületű, magas fekvésű fennsík.



101. *Szénakert*, k.; talán a legtagasabb patak menti terület Magyarhermányban. Felülete ingoványos, behorpad a lábnyomok alatt, majd visszaugrik, esetleg vörösre festett vasas víz buggyan fel a talajból. BÁNYAI János (1886–1971) geológus, Erdővidék földtanának igen jó ismerője szerint Szénakert altalaja diatomaföldet tartalmaz.

102. *Szénakerti-borvíz*. Szénakert közepén található ez a kitűnő forrás, melynek nagy kelendősége van, különösen kánikulában. Sajnos foglалása nem higiénikus.

103. *Barótoldala*, k., e.

104. *Szaragóda*, sz. l.; nevét a galagonyáról kapta, mivel itt sok van belőle.

105. *Csókásorra*, l.

106. *Csókásteteje*, l., k.

107. *Csókásoldala*, l.

108. *Nagyegres (Nagyegrös)*, l.

109. *Csogéle (Csögéle)*, l.; Apámtól tudom, hogy 1944 szeptemberében Csogélében, pityókaásás közben három eléhezett, fegyveres német katona leptem meg. Mutatták, hogy éhesek. Apám a maradék elemőzsiát odaadta, amit azonnyomban be is kaptak, no meg egy-egy kenyérsák nyers pityókát is kaptak. Megköszönték, és továbbálltak Csókás felé. Szüleim azt latolgatták, hogy az ők Imre fiuknak, akinek ugyanez a sors jutott osztályrészül, valaki tesz-e pityókát a kenyérsákjába? Igen, én is kaptam pománát moldvai csángómagyaroktól.

110. *Feketetőve*, k.

Erdők, kaszálók, legelők helynevei

Magyarhermányban 1200 ha kaszálóterület tartanak számon, melyből 1000 ha erdős kaszáló. Ennél jóval több az erdő és erdős legelő, mely 2912 ha-t tesz ki.

1. *Csigolya-árok*; igen mély, száraz árok, mégis vonzó, mert mindkét oldalát igen szép bükkerdő borítja. A szakirodalom az árokban opálléshelyre utal, de ez az utalás nem igazolódott egy 1987-es felmérés során, amelyet fiammal, BOÉR Hunor geológus mérnökkel végeztünk.

2. *Csigolyalapos* (*Csigalapos*), k.

3. *Alsókozmalas-pataka*, k., l.; vadregényes, ciheres vizesárok. Mielőtt a patakocska elhagyná szűk völgyét és elérné Barót-patakát, ottjártunkkor medvék részére, almából terített asztalra bukkantunk, a patak külső részén pedig kilövő emelvényre. E patakfej forrásából többféle itatóvályú várja a szomjas állatokat.

4. *Kozmalas-patakok köze*; közbirtokossági legelő.

5. *Felsőkozmalas-pataka*.

6. *Barótméjjéke*, k.; a pártját ritkító tisztavízű patak mentén a hermányiak jóminőségű szénát és sarjút csinálnak.

7. *Ménésréjelaposa (Ménösréjjelaposa)*, l.; itt világosabb színű andezit található.

8. *Ménésréjeteje (Ménösréjeteje)*, l.

9. *Szászszemző*, l.; itt lelte halálát a falu szász kovácsának fia. Mint szolgálgegy, állatokat legeltetvén egy hatalmas nyírfa ágát próbálta lehúzni, mely kemény, rugalmas ág letört, és halálát is okozta. Innen kapta nevét a legelő.

10. *Szádogszegorra*, l., k.

11. *Szádogszegoldala*, e.

12. *Szádogszeg*, e.

13. *Szádogszegteteje*, e.

14. *Szádogszegfarka*, e.

15. *Barótoldala*, e.

16. *Hevederbükk*, e.

17. *Nagyhalasorra*, e.

18. *BOCSKORSarka (BOCSKORSorka)*, l.

19. *Nagyhalasháta (Nagyhalasháttya)*, l.

20. *BODAKasára*, e.; a BODA család

egyik tagja juhaival ide költözött, az erdőből egy részt kiirtott a juhkosár számára.

21. *BODAKosára-árka*

22. *Sűrűsorok*, e.

23. *Bőforrás*.

24. *Bőforrás-árka*.

25. *Bőforráspusztája*, l.

26. *Aszálás*, e.

27. *Kishalashátaorra (Kishalasháttyaorra)*, e.

28. *Kishalasháta (Kishalasháttya)*, l.

29. *Halasoldala*, e.

30. *Halas-forrása*.

31. *KülsőBODAKútja (KüössőBODAKúttya)*, l.; nem nagy területű, fenyvesekkel övezett, szép



havasi tisztás a 30-as évek végén. Külső nyugati sarkában maga a forrás helyezkedett el, itatóvályúkkal, külső keleti sarkában délre néző erdőpásztor-házzal és bekerített udvarral, az udvar belső részén szénatároló istállóval és juhakkal, mely mögött hatalmas lucfenyőfa (*Picea excelsa*) őrködött. Erdőlő napokon a tisztáson szekérutók sorjáztak (ezért *Szekérutóknak* is nevezték ezt a helyet), mert a szekérelőkkel és fogattal az erdőlők Kakukk-hegy meredek oldalában szorgoskodtak a hazaszállítandó fenyőfarönkök kivágásával, két kerékre helyezésével. A rönköket innen két keréken csúsztatták a szekérutókhoz. Emlékszem, hogy az egyik erdőlőnapon ítéletidő közepette (villámlás, felhőszakadás) csúsztattuk a fát a szekérutókhoz, ahol négy kerékre raktuk, és így szállítottuk haza. A gyorsabb mozgású lófogatatos erdőlők még az ítéletidő bekövetkezte előtt beérkeztek a tisztásra, és a juhakolban kerestek mendéket lovaikkal együtt, egyesek vesztükre. A villám pontosan az istálló mögötti lucfenyőbe vágott, ereje három lovat agyoncsapott, és két erdőlőt (KOMPORÁLY Están, BALÓ József Ferencé) is szélütés ért.

32. *Belsőbodakútja (Bessőbodakúttya)*, l.; a jó havasi ivóvíz és csordaitató végett a haza nem járó csorda pásztorai itt ütik fel szálláshelyüket.

33. *Havasláb-pataka*.

34. *Havasláb*, l.; ez már lucfenyő (*Picea excelsa*), boróka (*Juniperus communis*) és kövek birodalma.

35. *Halasfeje*, e.

36. *Paphomloka*, e.; ORBÁN Balázs írta le Magyarhermánról „...a Paphomlok nevű hegyfokon oly nagy mennyiségben jön elő a vasalak, hogy arról régen nagy mérvben űzött vasműveletre kell következtetnünk”. Dr. BÁNYAI János geológus a húszas években itt eredménytelenül kutatott. ORBÁN Balázs nem nevezi meg a forrást, ahonnan az adatot nyerte. A Kakukk-hegy déli lejtőjén, a Paphomlok felett, a Mezőhavas-pusztaszelén valóban beomlott gödöraknák találhatók, de azok újabb keletűek, és vascsillámot (hematit) tartalmaznak, nem pedig gyémántot, mint ahogyan hírlett.

37. *Kesejősarka (Kesejősorka)*, k.

38. *Kesejő-árka*; nem szárad ki.

39. *Kesejőoldala*, e.

40. *Kiskesejő*, k.; kevés bükkfával borított ligetes kaszáló.

41. *Nagykesejő*, k.

42. *Vészar-pataka*.

43. *Vészar-kútja (Vészarkúttya)*; a forrás a nagynyíresi *Asztalkő* alól csörgedez ki. Maga az *Asztalkő* igazi természeti kuriózum, formájával és méreteivel.

44. *Vészarorra*, l.

45. *Nagyvizes*, l.

46. *Nagynyíres*, l.; ezen az enyhén délre lejtő, hepehupás havasi legelőn már alig lehet egy-két kiöregedett, csonka nyírfát találni, annál inkább követ és borókabokrokat (*Juniperus communis*).

47. *Kihágóorra (Hiágóorra)*, e.; meredek hegyoldal, mely megszusogtatja az ottjáró embert, állatot egyaránt. Igen szép és romantikus a hiágóorri gyalogösvény, melyről nyugati irányba rá lehet látni a Barót-patakra és völgyére, hallani lehet a patak csobogását. Hiágóorránál és környékén 1746-ban²⁵, de bizonyára már régebben is gödöraknából bányászták a vastartalmú köveket és kiskohókban vasat olvasztottak belőlük. A még napjainkban is itt-ott látható vassalak is erről tanúskodik.

48. *Hiágóoldala*, e.

49. *Hiágóteteje*, k.; emlékszem, hogy a 30-as években itt zabot és pityókát is termelt szénafüvén id. KOMPORÁLY József.

50. *Érces-patak (Ércös-patak)*; a patakban ferde réteges opáltömböket lehet látni.

51. *Ércesteteteje (Ércöteteje)*, k.

52. *Kicsibükk*, k.

53. *Feketemejjéke*, k.

54. *Papvápája*, k.

55. *Karujjos*, k.

56. *Karujjos-patak*; a patakfej környékén csordapásztorok szoktak szállást verni.

57. *Kődob*; három andezittömbből áll. Kettő közülük nem mozgatható, V alakú rést képez, míg a harmadik mozgatható, és lazán beilleszkedik a V alakú részbe. Ennek következtében az utolsó andezittömb mozgása tompa hangot ad, dobolásra emlékeztet.



58. *Feketeoldala*, e.

59. *Rókásfa*, l.

60. *Falbükkorra*, e.

61. *Falbükkerdeje*

62. *Cigánláb*, e.

63. *Nagyhavas*, e.

64. *Nagyhavaspusztája*, e., l.: A Nagyhavas-pusztá szélén beomlott gödöraknák találhatók. Itt a híres Kakukk-hegyi vascsillám (hematit, vagy spekularit) villogó lemezkéit kutatták, amiről az a hír járta, hogy gyémántot találtak, de ez a hematit igen szép lemezekben kikristályosodott változata volt.

65. *Kakukk-hegy (Kakukk-hegy)*, e.: A Dél-Hargita legmagasabb csúcsa (1558 m), amely egy vulkáni kráter kiemelkedő része. Anyaga andezit, mely kőzetet a hermányi kőfaragók sokoldalúan felhasználtak/felhasználnak, és híressé tették Erdővidék-szerte. A Fekete-patakra néző keleti peremén helikopter-leszállóhelyet alakítottak ki a „sokoldalúan fejlett szocialista társadalomban”.

66. *Kakukkhegyteteje*; egyszer, mikor ott jártam 1942-ben a tetőn, 10-15 m magasságú „két emeletes” kilátóállvány uralta azt, melyről az Alcsíki-medencére és Erdővidékre lehetett látni. 1980-ban turistaút festése alkalmával már csak összeroskadt maradványaira találtam. 1942-ben a tető déli folytatásán több hektáros tisztás volt, melyet áfonyás és málnavész borított.

67. *Feketehegyfeje*, e.

68. *Dormaorra*, e.

69. *Dormaoldala*, e.

70. *Kicsikút-árka*.

71. *Kicsi-kút*.

72. *Dormaköve*; bérces kőomlás

73. *Dorma-hegy*, e.

74. *Feketehegynyaka*, p.; a pusztán 1916. szept. 9-én egy 15 tagú német lovasjárőr román csapattal ütközött meg, mely harcban egy német és négy román elesett. A németek Hermányban jelentették a halottakat BALÓ G. János bírónak. Ő NÉMET Albertet, NAGY Károlyt és CSEKE Józsefet küldte eltemetésükre. Sírjukat a pusztá felső szélén kerítéssel és kereszttel jelölték meg. Az időközben elkorhadt keresztfa helyébe VERES János kisbaconi erdőőr 1952-ben új kereszt-

fát állított, és arra saját fogalmazású verset írt – tudjuk meg MÁTHÉ János feljegyzéseiből.

75. *Feketehegyteteje*, e.

76. *Feketehegymejjéke*, k.

77. *Feketehegyárnyéka*, e.

78. *Nagyészak*, e.

79. *Kerekfenyő*, e.

80. *Havaskaréj*, e.

81. *Vészkelőorra*

82. *Vészkelőszarka*, k.

83. *Vészkelőköze*, k.; a Durkó-patakra lejtő keleti oldala érdekes, „hullámos” terep, hatalmas mogoróbokrokkal.

84. *Osztáj*, k.: A 18. század közepén közbirtokossági erdőt irtottak ki itt, és szétosztották.

85. *Forrókút-árka*.

86. *Forró-kút*; A Fekete-hegy lábánál buggyan ki a földből. Kristálytisza, igen hideg, bővizű és jó ízű, páráját ritkító forrás, beömlik Durkó-patakába. Apámtól hallottam, hogy az 1800-as években a forrás hozamát átvezették a forrókúti kaszálókon délkelet irányába, hogy Durkó útjánál Jovánbérce száraz árkába folyjon, biztosítva ezzel a környéken dolgozók (kaszások, takarók) és állatok kánikulában oly nélkülözhetetlen vízigényét. Így gondolkodtak elődeink.

87. *Forrókúti szénafüvek*, k.; ezeken a kaszálókon egymást éri a bábakalács (*Carlina acaulis*).

88. *Külsőkerekköves*; az elnevezés nagyon találó. Itt kő követ ér. Nem felejtetem, hogy az ornál mindég két kereket kellett kötni, mikor Alsójovánbérce-ről szállítottuk haza a szénát. A köves növényzete is gazdag tölgy- és mogorósokban.

89. *Varjúvára*lja, k., sz.; igen oldalas, köves terület, sok vadrózsával (*Rosa canina*).

90. *Varjúvár*oldala, e.; itt vágták a 30-as években a szerpentinutat, mely megkönnyítette a közlekedést a meredek oldalon.

91. *Varjúvarteteje*, k.; aránylag sima területű, tölgyfaligetes kaszálók színhelye.

92. *Kisjovánbérce*, k.

93. *Kisjovánbérce-pataka*

94. *Németsarka (Némötsorok)*, k.

95. *Nagyjovánbérce*, k.; sovány, szegényes növényzettel. Van *Alsó- és Felsőnagyjován bérce*.



96. *Porongyos*, k.; kosárkészítésre alkalmas poronybokrokkal (kosárkötő fűz).

97. *Vész*, k.; kopár kaszálók színhelye. Itt id. BALÓ G. Józsefnek a két világháború között nagy szénatároló istállója volt, alatta juhakollal. A kaszálót kosarazta. Így a kopár terület is jó termést biztosított.

98. *Ádambüкке*, e.; Durkó-patakra lejtő sűrű bükkerdő. PETŐ Ádám 1949-ben vásárolta a faluközösségtől, árverés útján. Mivel az erdőből a falu lakói közül többen erdőltek, fákat vágta ki, PETŐ Ádám tiltakozó beadványt adott át PETŐ János községi bírónak. Ezek után a vásárt a bíró semmisnek nyilvánította, és a hely köztulajdon maradt.

99. *Ádambüкке-kútja*; kiváló, hidegvizű forrás a bükkfák árnyékában.

100. *Vészkelőösvény*, k.

101. *Kövespatakfeje*, k.

102. *Köveshágó*, k.; belső fele igen oldalas, teli kisebb-nagyobb mogyorófabokrokkal.

103. *Köveshágóoldala*, e.

104. *Feketeárnyéka*, e.

105. *Kövesbércerdeje*; az építkezéshez szükséges kövek eldorádója, előnye még az is, hogy a településhez legközelebb lévő köves.

106. *Likaskőorra*; kőkitermelő hely.

107. *Likaskőerdeje*.

108. *Száldobosbérc-pataka* (-árka)

109. *Fenyőoldalvége*, e.

110. *PÉTERfiaksarka* (*PÉTŐRfiaksorka*), k.

111. *Fenyőoldal*, e.

112. *Keddbükk-köze*, k.

113. *Tölgyesmocsár* (*Tőgyösmocsár*), k.; Itt nagy mennyiségben fordul elő az andezit.

114. *Bodvaji szénafüvek*, k.

115. *Bodvajbánya* (*Bodvaj-hámor*, GÁBOR Áron kohója).

MÁTHÉ János írta, hogy a bodvaji vastermelés kezdeti ideje nem ismeretes, a kisbaconi határ Györgykovács nevű részéről való emlékezés a legrégebb támpont.²⁶ BENEDEK Elek szerint: „Ez a neve annak az erdőrésznek, ahol nekünk is, másnak is a legtöbb erdei kaszálója van. Györkovács mellett van Bodvaj nevű vasbánya, mely sok száz esztendővel ezelőtt egy György nevű kovácsé volt: az ő nevét örökíti meg egy több

száz holdas terület.”²⁷ Az 1770–80-as évekbeli első katonai felmérés még nem tud bodvaji vasverőről, de 1831-től ZAKARIÁS Antal hámort működtet itt.²⁸ Ma már minden kétséget kizár, hogy az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc idején teljes gőzzel folyt a termelés, és az sem kétséges, hogy GÁBOR Áron nem Fülében, hanem Bodvajban öntötte az első két, egyenként háromfontos ágyút, és ki is próbálták 1848. november 12. és 23. között.

MÁTHÉ János magyarhermányi helytörténész kiemelkedő érdeme, hogy tisztázta az első „székely ágyúk” megöntési idejét és helyét. Írásaiból tudjuk, hogy azok, akik foglalkoztak az ágyúk történetével, nem jártak Erdővidéken, tanulmányaikat már megírt dokumentációk alapján állították össze. Így hát téves következtetésekre jutottak.

Így szerezte meg MÁTHÉ János a Magyarhermányhoz tartozó Bodvajnak az első „székely ágyúk” öntésének tulajdonjogát. Ez kötelez minden magyarhermányi lakost és másokat is, hogy tisztelettel őrizzék emlékét, hiszen MÁTHÉ Jánosok nem mindennap születnek Erdővidéken.

116. *KALÁKA-kert*; a hámonon aluli árokban található a dobostortaopál. Megnevezése dr. BÁNYAI János geológus nevéhez fűződik. Az árkon alul található a KALÁKA-kert, szilvafákkal beültetve. Gyümölcséből készült a szilvapálinka.

117. *Szilosbérc*, k.

118. *Kövespatakmejjéke*, k.

119. *Piroska*, k.; nagyon sok vörösáfonya terem ezen a helyen (havasi meggy). A neve is innen származhat.

120. *Nagymáté*, e.; itt található a hermányi ember részére a nélkülözhetetlen fa és kő bőségben.

121. *Nagymáté*, k.; 1848-ban a Fenyőspatakon a bodvaji hámorhoz út nem vezetett, ezért az ágyúkat Nagymátén keresztül vontatták be Hermányba. Az első nagy nehézség volt a két ágyú leeresztése *Nagymátétetejéről* (865 m magasságon fekvő tölgyligetes erdei kaszáló) Magyarhermányba. Az aránylag rövid, 5-6 km útszakaszon a szintkülönbség 284 m, és nagyon egyenetlen. „A katonabíró arra is embereket rendel, hogy Nagy Mátyás-tetőtől a faluig nagy lej-



tésű úton az ágyúkat kötelekkel visszatartva fékeztek. Megéjszakáznak Hermányban, ZSIGMOND András udvarára állnak be az ágyúk és szekerek. GÁBOR Áron a szemközt lakó PETŐ Rudolfnál és pap fiánál, Mózesnél száll meg.”²⁹ ZSIGMOND András a múlt évben [2001] elhunyt ZSIGMOND Gábor (41-es házszám) déd-nagyapja volt, ezzel átellenben (309. szám) lakott a fiatal pap.

Irodalom

1. BENEDEK Elek (1920): **Édes anyaföldem!** (Felhasznált kiadás: Bon Ami Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 1998.)
2. BENKŐ József (1999) [1778?]: **Transsilvania specialis**, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.
3. BIELZ, Edward Albert (1857): **Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, eine physikalisch-statistisch-topographische Beschreibung dieses Landes**, Hermannstadt.
4. BOÉR Imre (2001): **Magyarhermány belterületeinek helynevei, azokhoz kötődő élmények a két világháború között (I–II.)**, *Erdővidéki Lapok*, 2001/3, 17–2, 2001/4, 12–14.
5. BOÉR Imre (2002): **Magyarhermány külterületének helynevei**, *Erdővidéki Lapok*, 2002/1, 4–12.
6. BOÉR Imre (2003): **Magyarhermány keletkezése és néveredete**, *Erdővidéki Lapok*, 2003/2, 10–12.
7. CIOBANU, Virgil (1926): **Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760–1762**, *Anuarul de Istorie Națională*, III, 1924–25, Cluj.
8. Hnt (2003): **Erdély, Bánság és Partium történeti és közgazgatási helységnévtára**, Pro-Print, Csíkszereda.
9. JANITSEK Jenő (1993): **Bardócsezék hely- és családnevei** (*Magyar Névtani Dolgozatok* 118.), Budapest.
10. MARTINOVICI, C. – Istrati, N. (1921): **Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite**, Cluj.
11. MÁTHÉ János, id. (1997): **A magyarhermányi vaskőbánya története**, *Acta [Siculica]* 1996/1, 61–72.
12. MÁTHÉ János: **Magyarhermány monográfiája** (kézirat).
13. ORBÁN Balázs (1868): **A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismei szempontból I. Udvarhelyszék**, Pest.
14. SZABÓ György (1984): **BOD Péter ismeretlen feljegyzései Bardocszékről**, *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 1984/2.
15. SzO, II: **Székely Oklevéltár** II. (1876), Kolozsvár.
16. SzOÚs, IV: **Székely Oklevéltár (Új sorozat) IV.** (1998), Kolozsvár.
17. SzTAETHngy (2005): **SZABÓ T Attila erdélyi történeti helynégyűjtése 6. Udvarhelyszék**, Budapest, 123–124.
18. UES (1850): **Uebersicht über die provisorische Eintheilung Siebenbürgens in Distrikte, Bezirke und**

Unterbezirke sammt der Aufgabe der in letztere fallenden einzelnen Ortschaften, Hermannstadt.

19. UhPv1820 (2001): **Udvarhelyszék parasztvallomásai 1820-ból [CZIRÁKY Conscriptio]** (Források Erdély Történetéhez 1.), Debrecen.
20. VARGA E. Árpád (1998): **Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, I. Kovászna, Hargita és Maros megye**. TLA – Pro-Print Könyvkiadó, Budapest–Csíkszereda.
21. VAJDA Emil (1894): **A Vargyasi DANIEL család közpályán és a magánéletben**, Budapest.

Jegyzet

1. SzO, II. 209.
2. SzO, II. 219.
3. *Kiegészítések A Székelyföld leírásához*; szerzői példány másolata, OSzK, Budapest.
4. SzOÚs, IV. 101.
5. *Conscriptio BUCCOW*, Österreichische Kriegsarchiv, Bécs, vö. CIOBANU, Virgil, 1926.
6. UES, 1850.
7. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
8. Vö. JANITSEK Jenő, 1993, 202.
9. BENKŐ József, 1999 [1789], II. 82–83.
10. L. MARTINOVICI, C. – ISTRATI, N., 1921.
11. BIELZ, Edward Albert, 1857, 436.
12. Hnt, 2003, 493.
13. ORBÁN Balázs, 1868, 217.
14. JANITSEK Jenő, 1993, uo.
15. VAJDA Emil, 1894, 13–15.
16. SzOÚs, IV, 70–72.
17. MÁTHÉ János, 190–190a.
18. JANITSEK Jenő, 1993, 205.
19. SzOÚs, IV, 101.
20. MÁTHÉ János, 197.
21. Vö. SzTAETHngy, 2005.
22. JANITSEK Jenő, 1993, 209.
23. VARGA E. Árpád, 1998, 79.
24. SZABÓ György, 1984, 159.
25. SzTAETHngy, 2005, 124.
26. MÁTHÉ János, 1997, 62.
27. BENEDEK Elek, 1920, I. 66.
28. MÁTHÉ János, 1997, 63.
29. MÁTHÉ János, id., 1997, 67.

(A család- és ragadványnevek majuszkulás kiemelését kötet szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)



Toponimia localității Herculian (j. Covasna) și amintiri din perioada interbelică

(Rezumat)

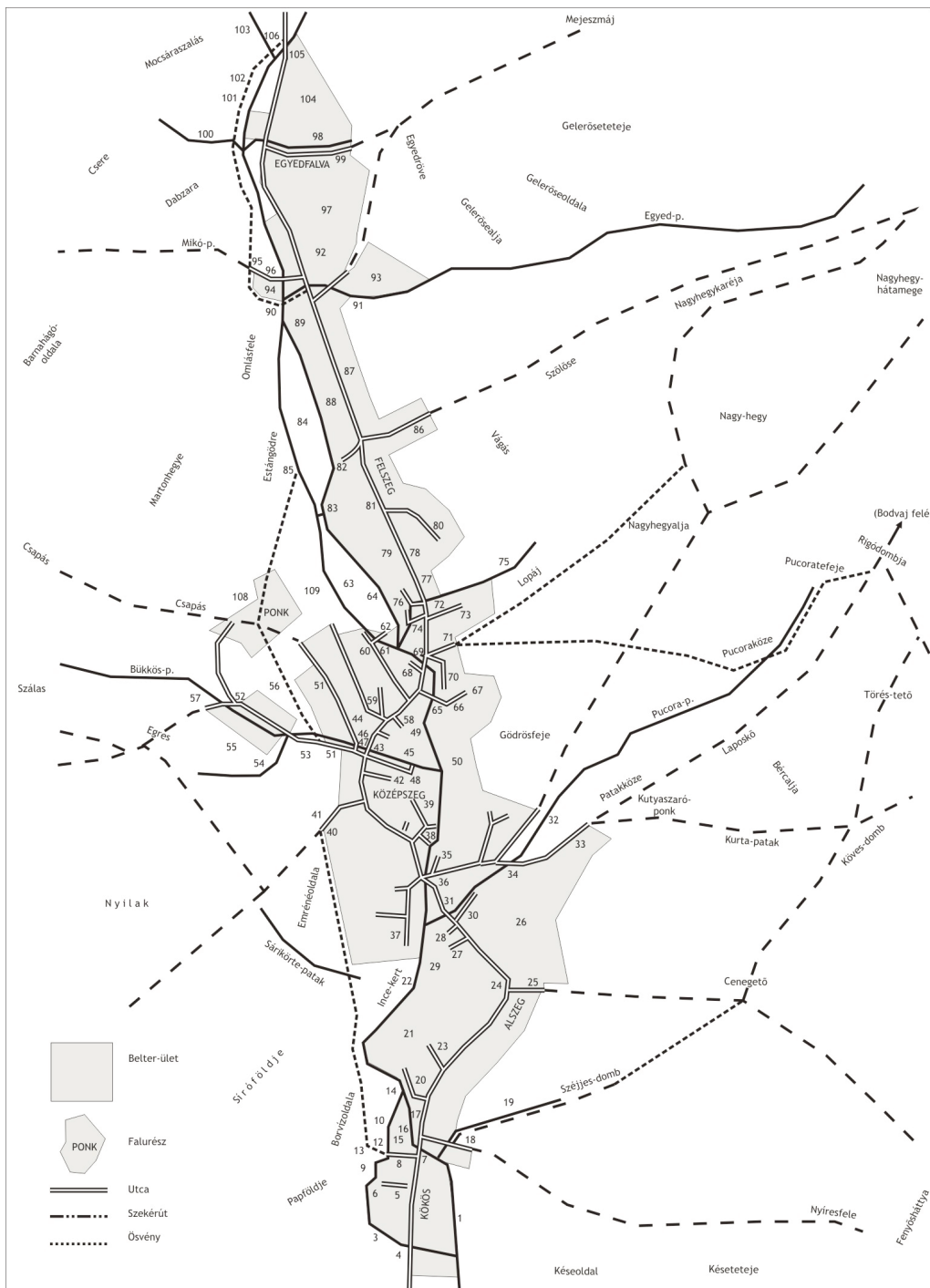
Lucrarea prezintă toponimia unui sat secuiesc situat la poalele munților Harghita de Sud. Aceasta a fost prelucrată deja în 1993 de Jenő JANITSEK. De această dată însă toponimele sunt prezentate alături de amintiri personale legate de ele, din copilăria autorului, oferind astfel o imagine mai complexă: datele verificate, respectiv completate se organizează într-un cadru organic al vieții cotidiene a satului din perioada interbelică. Lucrarea se bazează pe două publicații apărute în *Erdővidéki Lapok* din Baraolt.

Place-names of Magyarhermány (Herculian, Covasna County) and Remembrances in the Interwar Period

(Abstract)

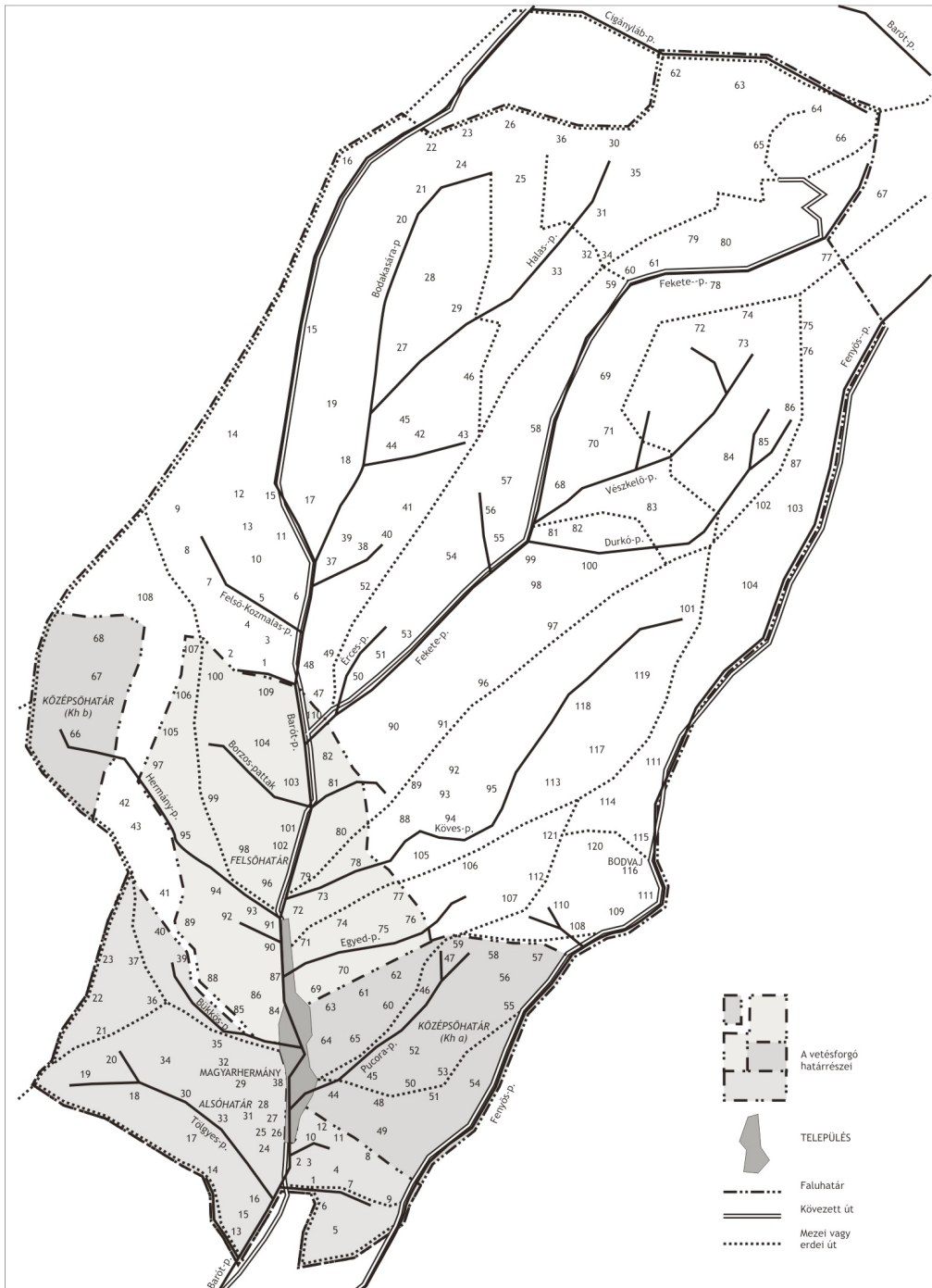
The paper discusses the place-names of the Székely village Magyarhermány at the foot of the South-Hargita Mountains. Jenő JANITSEK published the place-names of the settlement in 1993. Now the author of this paper presents his native village in connection with his personal memories. He checks, extends its places and thus these become settled as the integral frame of the communal life.





1. ábra Magyarhermány belterülete (lépték: 1:10 000)





2. ábra Magyarhermány külterülete (lépték: 1:50 000)

